

HAVEPLANTERNES INDFØRSELSHISTORIE I DANMARK I.

Principper og metoder ved studiet af ældre indførsler (indtil ca. 1700)

Af *Johan Lange*

Haveplanternes historie i Danmark har aldrig været gjort til genstand for en samlet behandling. Vi kender nok en hel del til mange af vore parktræers indførselshistorie inden for de sidste knap 200 år. Og takket være Botanisk Haves fyldige notater og frøsamlinger både hvad urter og træer angår kan der formodentlig ret nemt opstilles kronologiske lister, men stadig kun for de sidste knap 200 år. Yderligere er jævnligt fremkommet betragtninger over vore middelalder-kulturværksters og 15-1600-tals haveplanters indførsel til landet. Sådanne betragtninger baseres især på studier over de af vore lægebøger, der er blevet til i Middelalderen og lidt senere, nemlig Harpestreng (7), Smid (21), Christiern Pedersen (17), Simon Paulli (16) samt en række anonyme lægebogshåndskrifter, men også på studiet over såkaldte reliktpanter, d.v.s. nu vildtvoksende planter der enten forekommer konstant, især på eller ved borg- og klostertomter, eller som viser sig med mellemrum de samme steder ved fremspiring af frø, der må have bevaret spireevnen i århundreder. Her tænkes bl.a. på Jens Linds arbejder (13) i første fjerdedel af dette århundrede, på Jens Østergaards undersøgelser 20-40 år senere (28) og på Søren Odums artikler omkring 1965 (26). Endelig er der dels gennem Johannes Tholles arbejder (23) fremkommet en del oplysninger om visse kulturplanters forekomst i dansk historie, dels spredt i litteraturen givet meddelelse om spor af og vidnesbyrd om andre kulturplanters sandsynlige tilstedeværelse i Danmark i fortiden, se nedenfor.

Det er ikke meningen i det følgende at bringe blot tilnærmelsesvis en samlet fremstilling af vore haveplanters indførselshistorie i Danmark før år 1700, men at pege på de vigtigste af de metoder der til dato er blevet brugt ved et mere eller mindre bevidst indførselshistorisk studium over haveplanter samt at henlede opmærksomheden på det faktum at andre videnskaber end historiske og historisk-botaniske kan benyttes, f.eks. stednavne- og plantenavnstudier, ikonografiske studier o.s.v.

De metoder der er blevet brugt og som indtil videre kan komme på tale ved et indførselshistorisk studium over ældre indførsler er følgende:

Register.

A.			
A Brud	85.	Basilker.	72. 75.
Aconitum Hyemal-		Beder.	87.
le.	69.	Berberis.	14.
Acorus.	85.	Betonick.	85.
Admirabilis Peruvi-		Bistorta.	83.
ana.	72. 77.	Blomme Trær.	108.
Agurker.	127.	Borrago.	85.
Aleleje.	84.	Bønner.	91.
Dobbelt.	69.	Buglossa.	85.
Alcea arborescens.	63.	Buckeskieg.	85.
Alcea veneta.	83.	Bulbosa.	3.
Amaranthus major.	72.	Bunde Roser.	85.
minor.	72.	Buxbom. 3. 4. 5. 40. 59.	
Amareller.	2.	C.	
Anemone.	2. 98. 101.	Calendula.	71.
Angelica.	85.	Komst Camil. Dob-	
Anis.	89.	belt.	69.
Anthyrrinum.	69. 85.	Canna Indica.	72.
Artisock.	68.	Cardobenedict.	85.
Arum.	102.	CistusLedum.	63.
Arundo Indica.	2.	Citroner Træ.	63.
Asparagus.	87.	Clematis.	12.
Asphodelus.	101.	fl. pleno.	69.
Atriplex fragifera.	82.	Colchicum orientale.	98.
Auricula urfi.	69.	Consolida Regalis.	80.
B.		Convolvulus Hisp. Maj.	
Balsam.	85.	72. 76.	
Balsamina fœmina.	73.	Minor 72. 76.	
78. 79.		Corona Imperial.	100.
A iij		Cnicus.	86.
		Cro-	

Registerside fra Hans Rasmussøn Blocks Horticultura danica 1647. Blocks værk er en indførselshistorisk kilde der må regnes for fuldt pålidelig, da alt tyder på at Block kun omtaler planter som han selv har dyrket. Det vrimler med nyheder. Alene på denne side nævnes 12-14 arter som ikke har været omtalt tidligere i dansk litteratur eller som er påvist på anden måde. Det gælder (under A): Eranthis hiemalis, Mirabilis jalapa, Lavatera arborea, Amaranthus gangeticus, Antirrhinum majus, Canna indica, Blitum capitatum, Primula auricula og (under B): Impatiens balsamina, Aruncus silvester og (under C): Canna indica (som genganger), Cistus ladaniferus (?), Convolvulus tricolor og Fritillaria imperialis.

A. Ikke-litterære kilder

- a. Frø, frugter (døde eller i dvale) og pollen i jorden
 1. Pollen- og slæmmeanalyser o.lign.
 2. Arkæologiske fund
 3. Fremspiring fra aldersbestemte lag
- b. Vedvarende levn (levende, og grønne hver sommer)
 1. Træer og urter med vegetativ foryngelse
 2. Urter med kun frøformering

B. Litterære og halvlitterære kilder

1. Eddadigte, sagaer og folkeviser
2. Retsdokumenter, forordninger, love, klosterbreve og andre breve
3. Lægebøger fra ca. 1300 til ca. 1700, H.R. Block 1647
4. Stednavne
5. Plantenavne der sigter til forekomst i klosterhaver eller til en historisk begivenhed
6. Bursers og Heerfordts herbarier
7. Billeder

Ad A.a. 1. og 2.

En skarp adskillelse af de to punkter er næppe mulig; det drejer sig dels om pollenundersøgelser og slæmmeanalyser på tomter og i anden "historisk" evt. "forhistorisk" jord, f.eks. på tidligere dyrkede og menneskebefærdede områder, dels om fund i moselig eller efterladte beholdere som gravkister eller højsatte genstande o.s.v. Slæmmeanalyser af (for)historiske jordlag har kunnet afsløre forekomst af "frø" af lægeplanten rundbladet hareøre (*Bupleurum rotundifolium*) og æblekærner af kulturæble, således i Ribe i lag fra tidlig Middelalder (1); og forventningerne til fremtidige slæmmeanalyser i vore købstæder er stadig store. Naturligvis kan æbler og andre frugter transporteres over lange strækninger. Den valnødskal der er fundet i Osebergskibet i Norge (vikingetid) er derfor muligvis rester af en importeret valnød; men sandsynligheden for at det er en lokalt høstet frugt er stor og gøres endnu større ved fund af valnød-pollen i middelalderlag i Svendborg (22). Valnødtræer må derfor være dyrket i Danmark i meget tidlig Middelalder, muligvis allerede i vikingetid omkr. 850.

Frø af havekarse (*Lepidium sativum*) i en lille rund, lav træske i Osebergskibet beviser (næsten) at der har været dyrket karse i Norge og sandsynliggør at havekarse blev indført som haveplante også i Danmark før ca. 850.

En lille samling af frø af bulmeurt er fundet i en kvindegrav stammende fra ca. 950 på vikingetidsborgen Fyrkat ved Hobro (18). Noget endeligt bevis på dyrkning af planten allerede på det tidspunkt er dette muligvis ikke, især i betragtning af at kvinden havde flere udenlandske ting med sig i graven; men da bulmeurtfrø må være anbragt i stor mængde i kristne grave i Simrishamn (27) drejer det sig sikkert om en meget gammel gravskik der har krævet at man havde frøene ved hån-

den, når en begravelse på den tid skulle foregå; altså må man have dyrket dem allerede ca. 950.

Ad A.a. 3.

Det samme frø som man ved gravning og slæmning kan finde mere eller mindre velbevaret i jorden kan undertiden have bevaret spireevnen, således at en dateret jordprøve kan "frembringe" en plante; herved spares slæmmearbejdet samtidig med at bestemmelsesarbejdet lettes og gøres sikrere. I mange af de tilfælde hvor daterede jordprøver er lagt til spiring er der kun fremkommet ukrudt tilhørende de arter som må have været her i landet "siden istiden", c: fra et eller andet tidspunkt i stenalderen. Men enkelte kulturplanter, altså sådanne der er blevet indført senere end Stenalderen har man fået frem undertiden på den måde at frøet i jorden ikke er flyttet, men har fået lejlighed til at spire frem fra en lodret væg i en søgegrøft eller anden udgravning. Her vil jordlagene i reglen kunne dateres og planternes forekomsttid derved bestemmes. Hidtil er det af kulturplanter kun bulmeurt og kongelys der har kunnet lokkes frem under sådanne vilkår. Kongelys er således påvist ved Asmilds forlængst nedrevne bispegård nord for Asmild Kloster (25), og da det drejer sig om filtbladet kongelys der muligvis har været her i landet fra Arilds tid er der måske intet indførselshistorisk nyt at konstatere ad denne vej, ligesom bulmeurt også var kendt fra noget ældre tid, som påvist ovenfor. Rent principielt er dette underordnet; der er næppe nogen tvivl om at metoden en skønne dag vil kunne give resultater.

Ad A.b. 1.

Det er et gammelkendt faktum at enkelte vedplantearter og talrige urter, der er indført som haveplanter for mange år siden kan holde sig i live også efter at dyrkningen af dem er ophørt; ad ren vegetativ vej formår de at forynge sig og kan i en vis forstand leve evigt. Vi ved måske fra andre kilder at planterne er indført f.eks. i Middelalderen; og planterne står evt. netop på et sted hvor der var kloster; plantens tilstedeværelse på klostertomten giver altså en god bekræftelse på at planten er indført i Middelalderen; men oftest vil man ikke eller kun nødtvunget stille sig tilfreds med en sådan vid datering. Hvis man imidlertid ved at borg- eller klostertomten er blevet forladt på eller omkring et givet årstal, således at senere havekultur på stedet må have været udelukket, så kan man om de endnu tilstedeværende reliktplanter sige at de nødvendigvis må være indført til stedet, og dermed altså til Danmark, før det år da borgen eller klosteret blev forladt (24). Metoden giver altså kun et årstal før hvilket planten fandtes i landet; og det udelukker naturligvis ikke at planten kan være dyrket i mange år (årtier, århundreder) før.

Ved hjælp af denne metode kan det således fastslås at *Scilla italica*, *Ornithogalum umbellatum* og vintergæk (*Galanthus nivalis*) må være indført til Danmark før ca. 1630, hvad man ikke har kunnet påvise ad anden vej. Alle tre planter vokser i krat midt i en ager hvor herregår-

den Kærstrup på Tåsinge lå, indtil gården blev forladt omkring det angivne år og al have dyrkning opgivet. Da der er tale om et krat midt i en mark ret langt fra haver og anden bebyggelse, kan tilførsel af haveaffald med deri muligvis forekommende formeringsmateriale udelukkes. Men metoden forudsætter at voksemulighederne for planterne er til stede og at forstyrrende og ødelæggende husdyrgræsning er holdt borte gennem årene siden.

Ad A.b. 2.

Visse typer af reliktplanter formerer sig udelukkende ved hjælp af frø; det er især de enårige og toårige urter. De fleste af dem vil kunne klare sig på urolig bund, som man ofte træffer omkring visse typer af landlig beboelse, hvor der smides affald og køres med arbejdsvogne, hvor der graves og ryddes, så frøene lettere finder spiremuligheder end hvor jorden er konstant græsdekke; også hvor jorden f.eks. mellem murbrokker og under hække er lidt varmere har visse planter større muligheder. Nogen egentlig datering af de pågældende planters indførsel i haver kan næppe gives blot ud fra det faktum at de findes på stedet. Træffes de imidlertid gang på gang sammen med et antal flerårige reliktplantearter fra kendt tidsrum, f.eks. fra Middelalderen kan man slutte at de en- og toårige også er fra Middelalderen.

Ad B 1.

Eddadigtene og de nordiske sagaer er ikke blevet til i Danmark; alligevel tør man regne med at en haveplante der kendes så godt i det øvrige Norden at dens navn er kommet med i sagaerne og de øvrige gamle folkedigtninge, også må være kendt og dyrket i Danmark. Blomme, på vestnordisk kaldt ploma, nævnes således i Snorres Edda fra 1200-tallet og i den ældre Edda omtales i afsnittet der benævnes Skírnismál (fra ca. 900) elleve æbler, hvormed frieren vil røre den udkårnes hjerte; det har næppe været sure og beske vildæbler, der blev brugt til et så delikat formål. I et senere digt fra ca. 950 nævnes første gang Yduns æbler. I Laxdoela saga kap. 60 tales der om løghaver, sandsynligvis er dyrkningsobjektet her en (eller flere) indførte løgarter; man har formodet pibeløg (*Allium fistulosum*), rødløg (*A. cepa*) og/eller hvidløg (*A. sativum*).

I vore folkeviser, hvis datering dog ofte er meget løs, forekommer enkelte navne på kulturplanter, således rose og lilje, uden at det dog er muligt at bestemme planterne med nogen stor sikkerhed. Men da andre kilder omtaler hvid lilje (*Lilium candidum*) på en måde så man er sikker på identiteten, kan den hyppige forekomst af navnet i folkeviserne tages som et tegn på at hvid lilje virkelig har været kendt langt tilbage i Middelalderen (se også nedenfor); det samme gælder *Rosa gallica*.

Ad B 2.

I det norske lovkompleks Magnus Lagabøters landslov og i ML's bylov fra ca. 1270 (15) fastsættes streng straf (prygling) for tyveri i køkkenhave af ærter, hestebønner og frugt og i tiendeforordningen Sættergerden af 9/8 1277 nævnes ærter, hvoraf skal svares tiende. Da

helt tilsvarende lovbestemmelser træffes i svenske love (19) er det helt givet at de nævnte køkkenurter har været dyrket endog i ret stor stil og forlængst indført i Danmark. Fund af aftryk i lerkar fra Bronzealderen viser da også at både ært og hestebønne har været kendt her i landet mere end 2000 år før de norske og svenske love forfattedes (3). Det er derfor ikke overraskende at danske landskabslove f.eks. Jyske Lov nævner æblegård og kålhave og ligestiller indbrud her med indbrud i ejerens hus (4). Det har formodentlig ikke blot drejet sig om indplantede skovabild-træer i hvert fald i betragtning af det der meddeles i næste sætning:

I 1180 indforskrev Abbed Vilhelm, der på det tidspunkt residerede på Æbelholt, podekviste af forædlede æblesorter fra Frankrig. Dette fremgår af et af hans opbevarede breve, gengivet på tryk i *Scriptores rerum Danicarum* bd. 6 (udgivet af Langebek i 1786). Også andet formeringsmateriale til haven i Æbelholt bestiller Abbed Vilhelm; men det nævnes desværre ikke hvilke planter, end mindre hvor meget af det han ønskede der nogensinde kom til at gro. Men det må have været ret betydelige mængder.

Ad B 3.

De middelalderlige lægebøger er så afgjort de righoldigste kilder; og sammenholdt med andre kilder kan der ud fra dem drages mange sikre konklusioner. Nomenklaturen kan volde vanskeligheder, og mange oplysninger skal tages med et vist forbehold. Der omtales således adskillige droger og planteprodukter der kun kan være importerede lægemidler; og der gøres i teksterne ikke noget forsøg på at holde hjemmedyrkede lægeplanter klart adskilt fra indførte lægemidler, ligesom der kun undtagelsesvis er skelnet mellem vildtvoksende (indsamlede) planter og dyrkede urter. Vanskelighederne med at kunne vide hvad der har været dyrket og hvad der må være importeret kan ofte klares ved at konsultere havelisterne fra især vore sydlige nabolande, hvorfra eller rettere hvorigennem vi havde fået vore i haver dyrkede lægeplanter. Lister som f.eks. *Capitulare de Villis* fra 800-tallet og to inventarlistes fra de kejserlige haver forfattet i 812 nævner udtrykkelig hvad myndighederne anså for dyrkbart i Tyskland dengang (5); og da forbindelsen klostrene imellem var god, må vi regne med at det der dyrkedes ved slottene og klostrene i Tyskland og Nord-Frankrig også er blevet forsøgt ved danske klostre, da disse først var blevet oprettet i løbet af 1000- og 1100-tallet. På denne måde kan der formodes meget om haveplanternes indførselstidspunkt; faste og sikre tidspunkter er det derimod skralt med. For desværre stammer den ældste af lægebøgerne *Harpestreng-afskriftet* (7) først fra ca. 1300. Vi må nøjes med at fastslå at i det lange tidsrum 1000-1300 er der temmelig sikkert blevet indført de og de arter til Danmark. Listen over de planter der nævnes både i de tyske inventarlistes (*Capitulare* o.s.v.) fra 800-tallet og i *Harpestreng-afskriftet* fra ca. 1300 er temmelig lang; men som helt tilfældige eksempler skal blot nævnes følgende planter: *Betonie* (*Betonica officinalis*), katteurt (*Nepeta cataria*), koriander (*Coriandrum*

sativum), hvid lilje (*Lilium candidum*), løvstikke (*Levisticum officinale*), grøn mynte (*Mentha spicata*), persille (*Petroselinum hortense*), porre (*Allium porrum*), rude (*Ruta graveolens*), havesalat (*Lactuca sativa*), lægesalvie (*Salvia officinalis*), sar (*Satureja hortensis*), selleri (*Apium graveolens*), sevenbom (*Juniperus sabina*), spansk kørvel (*Myrrhis odorata*). De fleste af disse planter er som det ses stadig særdeles hyppige i danske haver.

Når der i et anonymt lægebogshåndskrift fra slutningen af 1400-tallet (NkS 4° 314^b) ordineres morbærblade ("morebome blad") for de og de sygdomme, og der i et andet håndskrift (ca. 1530 Thott 4° 710) skrives om "maarbær", så kan man med de omtalte drogers karakter og konsistens in mente slutte at man har kunnet gå ud og tage dem på et levende træ; og af den uforfalskede danske måde at udtale (og skrive) maarbær på kan man slutte at det er en plante man har kunnet tale om på dansk og altså har kendt ved selvsyn her i landet, sandsynligvis endda iadskillige menneskealdre.

Nok skal man være forsigtig når det gælder at fastslå en ældste forekomst af en levende plante i Danmark, ligegyldigt af hvilken art. Men et par kilder som de her citerede er højst troværdige, således at vi kan gå ud fra at vi havde morbærtræer i det allermindste de ca. 100 år tidligere end man får indtryk af ved at læse A. Pedersens småskrift nr. 8 Morbær (1974 s. 4) og især tidsskriftet Haven (hft. 10 1975 s. 351).

Ad B 4.

Der findes talrige stednavne der indeholder danske plantenaevne, oftest er det, naturligt nok, vilde planter, især træer og urter der indgår i stednavnene, sjældnere er det landbrugsplanter som byg, havre, boghvede, sennep, og sjældnere er det haveplanter som i Dildholm i Brede sogn, Tønder amt, kendt i formen Dylholm fra 1479, senere i den normaliserede form; Ærtespjæld, skrevet Ertæspjæld i den såkaldte Lundebog kendes fra en lokalitet i Skåne fra et tidspunkt mellem 1326 og 1334, Pæregård skrevet Peregaard er noteret i Tranekær sogn, Langeland i 1464 (se respektive artikler i ODP (10)), Abelinstrykke og Abelinskov kendes fra Als, hvor gråpoppel, som det nok drejer sig om, er ret almindelig; navnet er noteret i ret ny tid, se Danm. Stednavne VII 172; og kan altså ikke bidrage til indførselshistorisk nyhedstjeneste; så er hørrens navn lin belagt fra betydelig ældre tid, nemlig ca. 1300 i stednavnet Linwi der er den ældst kendte form for det vestjyske Lønne. Og dodderens navn menes at indgå i det meget gamle fra Valdemar Sejrs jordebog (1231) kendte ønavn Dyrefod der dengang havde formen Dydræholm (10).

Ad B 5.

Historiske begivenheder afspejles undertiden i navne til planter, om hvis ældste data man ellers ikke kender noget. Rød hestehov (*Petasites hybridus*) har åbenbart spillet en enorm rolle overalt i landet som pest-lægeplante (jvf. det stadig brugte pestilensurt), idet talrige danske navne i en lang række lægebøger sigter hertil, alle belagt fra 15-1600-

Turilago Pelavites.

Rød hestehovs lokale navn på Middelfart-egnen Niels Bugges Blod (og varianter heraf) tyder på at planten dukkede op her kort efter at Niels Bugge var blevet myrdet i Middelfart i 1359. Den er sandsynligvis blevet indført til Danmark som lægeplante mod pest omkring år 1350, muligvis tidligere.

tals-litteratur. Navnene Bugges blod, ridder Bugges blod, Niels Bugges roser, Buggesblodskræppe og flere navne, alle kun kendt fra Middelfart og egnen heromkring er af en helt anden karakter; de sigter alle til mordet på den jyske jordbesidder Niels Bugge til Hald ved Viborg; det fandt sted i Middelfart i 1359; formodentlig netop på den tid viste planten sig, idet man særlig lagde mærke til de røde ejendommelige blomsterstande uden grønne blade. Sandsynligheden taler da for at planten har været nyindført i årene umiddelbart før den "dukkede op" (vel efter indplantning) i Middelfart; og at denne nyhed virkelig har optaget sindene, vidner det store antal af navneformer om. Man var skræmt i byen og havde tilsyneladende dårlig samvittighed på mordernes vegne. Vidnesbyrdet om plantens tilsynekomst i Middelfart i eller kort efter 1359 er interessant, da vi først træffer planten omtalt ca. 100 år senere i et lægebogshåndskrift og sikkert ikke har muligheder for at finde rester af den i daterede jordprøver; planten sætter nemlig ikke frø her i landet. Fund af ét frø i Århus' undergrund fra Vikingetiden (6) er iflg. forfatteren alt for usikkert til at man tør stole på det.

Dorthealiljens navn klosterlilje er bedre belagt i svensk end i dansk, idet både klosterlilja og klosterklocka har været kendt i den provins (Oster Götland) hvor Vadstena-klosteret ligger, ligesom navnene indgår i svensk litteratur (14). Det sigter til plantens forekomst som reliktplante nær ved dette berømte Birgittinerkloster; og da den også i Danmark fortrinsvis er blevet truffet nær Birgittiner-ordenens klostre, nemlig i Maribo og i Mariager, så tyder navnene i forbindelse med dens reliktføremkomst ved disse tre specielle klostre på en tidligere dyrkning netop ved de tre klostre i den sidste del af Middelalderen (13). Litterært er planten først påvist lige ved Middelalderens afslutning (Smid 1546).

Det sidst anførte kan også siges om engelsk spinat (*Rumex patientia*) der af Smid er blevet kaldt munkearaber. Navnet må naturligvis sigte til en tidligere dyrkning ved munkeklostre; ganske vist eksisterede der mange af dem endnu på Smids tid; men deres blomstringstid var slut, så navnet må være opstået før, muligvis længe før vi får det på tryk i den første af Smids "urtegårde".

Ad B 6.

Tyskeren Joachim Burser, der i 1625 blev ansat på Sorø Akademi som lærer i medicin og fysik havde forinden botaniseret i flere europæiske lande og dér samlet et 25 bind stort herbarium; under sit ophold i Danmark udvidede han sit herbarium med et ukendt antal ark. Imidlertid er man kommet i tvivl om hvilke herbarieark der stammer fra Bursers tid i Danmark, således at der endnu ikke kan siges noget bestemt om hvorvidt dyrkede eller forvildede kulturplanter i hans herbarium kan afsløre et hidtil ukendt stykke indførselshistorie. M. T. Lange (11) og efter ham Knud Jessen (9) mener at vide at Burser har et eksemplar af nikkende fuglemælk i sit herbarium, og at det må være et bevis på at den fandtes i Danmark ca. 1630. Det beror imidlertid på en fejl; denne fuglemælk-art dukker først op i Danmark (i det mindste

i dansk litteratur) langt hen i 1700-tallet. Indtil videre må vi regne med at den er en 1700-tals-plante. Herbariet er forlængst faldet i svenskernes hænder; i Uppsala opbevares det med største omhu; men afstanden skaber vanskeligheder for danske botanikeres og havebrugs-historikeres studier i herbariet.

Derimod har Jens Lind for længe siden grundigt undersøgt et andet gammelt herbarium; det drejer sig om den ligeledes tyskfødte først i Nykøbing F. ansatte hofapoteker Christopher Heerfordt, hvis lolland-falsterske herbarium, samlet i 1650-60 beror på Botanisk Museum i København. Ifølge Jens Lind er det i Heerfordts herbarium liggende eksemplar af lægeplanten galnebær, *Atropa belladonna* det ældste belæg på plantens forekomst i Danmark (12). Det er sikkert helt korrekt; blot må tilføjes at den i flere udgaver forelagte Husholdningskalender af Jens Lauritzsøn Wolf: *Diarium (Calendarium ecclesiasticum)* i førsteudgaven 1648 omtaler galnebær. Vi har således to næsten samtidige vidnesbyrd om at planten har været kendt her i landet; af dem må Heerfordts regnes for det pålideligste. Wolf skriver f.eks. ikke udtrykkeligt at han kender galnebær her fra Danmark.

Ad B 7.

Trods en rigdom på afbildninger af blomstermotiver både på gyldne altre, kirkestolestader og ikke mindst i kirkevæggene og -hvælvingernes puds i form af kalkmalerier er det ikke lykkedes at finde et helt klart billede af en kulturplante der kan have vokset i Danmark på det tidspunkt da billedet blev malet. Palmer og palmeblade, vin-blade og -ranker, akanthus-motiver og franske liljer i mere eller mindre stiliseret form finder man ofte; men det drejer sig kun om udenlandsk påvirkede stereotype forsiringer der ligesom mange af kirkens bygnings-træk og øvrige udsmykninger er "importeret" fra sydligere lande. Også vilde planter og plantedele kan man se afbildet mere eller mindre letkendeligt: således kløverblade, agern, vedbend og måske et par stykker til.

Men de har ikke så stor interesse her. Imidlertid kan syndefaldets æbletræ, f.eks. det i Kippinge kirke fra 1300-tallets begyndelse, se Broby-Johansen s. 40 (2) godt være et kulturæble; men hermed må vi vist lade os nøje indtil videre, når det drejer sig om middelalderlige billeder. 1600-tals-billederne i trykte bøger rummer måske muligheder. Men det må vente til en anden gang.

Der ligger i det hele taget en lang række uløste spørgsmål og venter på at blive taget op til behandling. Det er tidsrøvende, men tillukkende arbejde; det giver dets udøvere kontaktmuligheder til en række andre videnskabsgrene; et sådant samarbejde kan ganske afgjort virke befrugtende på begge parter.

93.

Petroselinum ær her oc thiuro
i. i. thrichi wappa. Stampær man
thæt oc læggær .a. blenæ. tha ær tha
v god. oc hænnæ frø gøz at pillæ. oc
løser wathær oc ond blæst. oc thæt
dugher for warn sot oc for richæ. oc
for wærk. i. nura. oc for wærk. i. blæ
thær. oc kensær liuær oc laar. oc pæ
rærfli kombær ut wø barm ut af
f 070æ. (x i. oo-oo-w Squith.

. blenæ

. richæ.

. saar.

Pastinaca thæt ær mææ. hænnæ
æ rotær oc hænnæ frø ær go
Diu thær man hænnæ rotær

. vi.

Side fra dansk Harpestring-afskrift, der stammer fra ca. 1300 og betegnes K (Ny kgl. Samling 8° nr. 66 i Det kgl. Bibliotek i København), her gengivet fra Marius Kristensens udgave. På siden nævnes persille (Petroselinum) og pastinak (Pastinaca) for første gang i dansk litteratur. Der er næppe tvivl om at planterne har været dyrket i Danmark måske i lang tid inden 1300, for vi ved at disse og mange andre planter var nødvendige bestanddele af tyske slots- og klosterhaver allerede omkring år 800.

Litteratur

1. Bencard, Mogens & Johan Lange: Botaniske resultater af en udgravning i Ribe. Mark og Montre 1972, s. 27-37.
2. Broby-Johansen, R.: Den danske billedbibel i kalkmalerier 1947.
3. Brøndsted, Johs.: Danmarks Oldtid bd. 2 1932, s. 267.
4. Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene udg. af Brøndum-Nielsen, Kromann og Skautrup 1920 ff. bd. 2, s. 483 (1932).
5. Fischer-Benzon, R.: Altdeutsche Gartenflora 1894.
6. Fredskild, Bent: Makroskopiske planterester fra det ældste Århus, Århus Sønder-vold, en byarkæologisk undersøgelse 1972, s. 307-318.
7. Harpestræng, udg. af Marius Kristensen 1908-20.
8. Jessen, Knud & Jens Lind: Det danske Markkruddts Historie 1922-23.
9. Jessen, Knud: Lilliflorernes Udbredelse i Danmark, Botanisk Tidsskrift bd. 43 1935.
10. Lange, Johan: Ordbog over Danmarks Plantenavne I-III 1959-61 (ODP).
11. Lange, M. T.: Om Forandringen af Danmarks Plantevækst 1859.
12. Lind, Jens: Apoteker C. Heerfordts Herbarier, Botanisk Tidsskrift bd. 36 1917.
13. Lind, Jens: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger 1918.
14. Lyttkens, A.: Svenska växtnamn I-III 1904-15.
15. Norges gamle Love I-V. Kristiania 1846-95.
16. Paulli, Simon: Flora Danica (Dansk Urtebog) 1648.
17. Pedersen, Christiern: En nöttelig Legebog Faar Fattige och Rige 1533.
18. Roesdahl, Else & Jørgen Nordquist: De døde fra Fyrkat, Nationalmuseets Arbejds-mark 1971, s. 30.
19. Samling af Sweriges gamla lager I-XIII 1827-77.
20. Scriptorum rerum Danicarum udg. af Langebek o.a. 1772-1878.
21. Smid, Henrik: En skøn lystig ny Urtegaard (1546) 1599.
22. Sørensen, Ingrid: Porse, hør, boghvede og valnød, Naturens Verden hft. 6-7 1973, s. 219-21.
23. Tholle, Johs.: Æble og Abildgaard, Danske Studier 1932.
24. Tillge, Lise: Løg- og knoldplanter i Danmark, Fra Kvangård til Humlekule I 1971, s. 14, 19 og 23.
25. Ødum, Søren: Levende fortidsfund, Skalk nr. 4 1964.
26. Ødum, Søren: Germination of Ancient Seeds, Dansk Botanisk Arkiv bd. 24 1965.
27. Ødum, Søren: Seeds in Ruderal Soils, their Longevity and Contribution to the Flora of Disturbed Ground in Denmark, Proceedings 12th British Weed Control Conference 1974.
28. Østergaard, Jens: Nogle Middelalderplanter i Københavns amt, Botanisk Tidsskrift bd. 53 1957.